

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական պալատի կողմից թիվ ԵԴ/26800/02/18 քաղաքացիական գործով 2024 թվականի հոկտեմբերի 30-ի կայացված որոշման պատճառաբանական և եզրափակիչ մասերի վերաբերյալ

30.10.2024 թվական

Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական պալատը (այսուհետ՝ Վճռաբեկ դատարան), 2024 թվականի հոկտեմբերի 30-ին գրավոր ընթացակարգով քննելով «Ուրարտու» ԱՄ Երևանի Մսի կոմբինատ սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 25.03.2022 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ «Դավմակ» սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության հայցի ընդդեմ «Ուրարտու» ԱՄ Երևանի Մսի կոմբինատ ՍՊԸ-ի (այսուհետ՝ Ընկերություն)՝ պատճառված նյութական վնասը հատուցելու պահանջի մասին, և ըստ Ընկերության հակընդդեմ հայցի ընդդեմ «Դավմակ» ՍՊԸ-ի՝ գումար բռնագանձելու ու գույքը հետ վերցնելուն պարտավորեցնելու պահանջների մասին, որոշել է մերժել: ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 25.03.2022 թվականի որոշումը թողնել օրինական ուժի մեջ՝ նույն որոշման պատճառաբանություններով:

Վճռաբեկ դատարանի դատավոր Էդ. Սեդրակյանս, համաձայն չլինելով վերը նշված որոշման պատճառաբանական և եզրափակիչ մասերի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի դատավորների մեծամասնության կարծիքի հետ, ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 27-րդ հոդվածի 9-րդ և 10-րդ մասերով, շարադրում եմ իմ հատուկ կարծիքն այդ մասերի վերաբերյալ:

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Դիմելով դատարան՝ «Դավմակ» ՍՊԸ-ն պահանջել է Ընկերությունից բռնագանձել 10.390.000 ՀՀ դրամ՝ որպես իրեն պատճառված նյութական վնասի հատուցման գումար:

Հակընդդեմ հայցով դիմելով դատարան՝ Ընկերությունը պահանջել է «Դավմակ» ՍՊԸ-ից բռնագանձել 760.000 ՀՀ դրամ՝ որպես պահպանման վարձ:

Ընկերությունը 31.05.2021 թվականին դատարան է ներկայացրել հակընդդեմ հայցի լրացում և խնդրել է նաև հակընդդեմ պատասխանող «Դավմակ» ՍՊԸ-ին պարտավորեցնել Ընկերության սառնարանային տնտեսությունից հետ վերցնել 1039 արկղ թռչնամիսը:

Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան) 01.09.2021 թվականի վճռով հայցը մերժվել է, իսկ հակընդդեմ հայցը բավարարվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 25.03.2022 թվականի որոշմամբ «Դավմակ» ՍՊԸ-ի վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է՝ Դատարանի 01.09.2021 թվականի վճիռը բեկանվել է, և գործն ուղարկվել է նոր քննության:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Ընկերությունը (ներկայացուցիչ Արտաշես Հովհաննիսյան):

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքը, հիմնավորումները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտվել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 379-րդ հոդվածի 5-րդ մասը:

Բողոք բերած անձը նշված հիմքի առկայությունը պատճառաբանել է հետևյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ սխալ է բաշխվել ապացուցման առարկան, մասնավորապես՝ գնահատական չի տրվել պահառուի արհեստավարժ լինելու հարցին: Նման դատողությունն ինքնին հիմնազուրկ է, քանի որ անգամ հայցվորը հայցի իրավական հիմքերում չի նշել, որ տվյալ հարաբերությունների նկատմամբ կիրառելի են արհեստավարժ պահառուին վերաբերելի կարգավորումները: Անգամ հայցվոր «Դավմակ» ՍՊԸ-ի համար է եղել ակնհայտ, որ պահատվությունը չի հանդիսանում հատուկ լիցենզավորման ենթակա գործունեություն, ոչ էլ կողմերի միջև կնքված հասարակ պայմանագիրն է վկայում արհեստավարժ պահառուի մասնակցության մասին: Այլ խոսքով՝ արհեստավարժ պահառուի մասնակցության վերաբերյալ հանգամանք հայցվորի կողմից Դատարանում գործի քննության ժամանակ երբեք չի վկայակոչվել, հետևաբար Դատարանն այդ փաստական հանգամանքին չի անդրադարձել և չէր էլ կարող անդրադառնալ դրան ապացուցման բեռը բաշխելիս, քանի որ նման որոշումը Դատարանը կայացնում է՝ հիմք ընդունելով կողմերի ներկայացրած ապացույցներն ու դիրքորոշումները, ուստի Վերաքննիչ դատարանն իրավունք չունի հիմք ընդունելու բողոքում նշված այն հիմնավորումները, որոնք չէին ներկայացվել առաջին ատյանում:

Դատարանը, հիմք ընդունելով կողմերի պահանջները, հաշվի առնելով, որ հայցվորն արհեստավարժ պահառուի առկայության մասին դիրքորոշում չի արտահայտել, արդարացիորեն արձանագրել է, որ կողմերի միջև ենթակա են կիրառման պարտավորությունների խախտման համար ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով սահմանված ընդհանուր դրույթները: Մինչդեռ Վերաքննիչ դատարանը, անտեսելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 379-րդ հոդվածի 5-րդ մասը, հիմք է ընդունել վերաքննիչ բողոքում նշված արհեստավարժ պահառուի առկայության մասին հայցվորի պնդումները, որոնք Դատարանում ներկայացված չեն եղել:

Վերագրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 25.03.2022 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Դատարանի 01.09.2021 թվականի վճռին:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը.

1) «Դավմակ» ՍՊԸ-ն 17.12.2018 թվականին հայցադիմում է ներկայացրել դատարան ընդդեմ Ընկերության և պահանջել է Ընկերությունից բռնագանձել 10.390.000 ՀՀ դրամ՝

որպես «Դավմակ» ՍՊԸ-ին պատճառված նյութական վնասի հատուցում: «Դավմակ» ՍՊԸ-ն հայցադիմումի հիմքում նշել է. «ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 345 հոդվածի համաձայն՝ 1 . Պարտավորության ուժով մի անձը (պարտապանը) պարտավոր է մեկ այլ անձի (պարտատիրոջ) օգտին կատարել որոշակի գործողություն. այն է՝ վճարել դրամ, հանձնել գույք, կատարել աշխատանք, մատուցել ծառայություն և այլն, կամ ձեռնպահ մնալ որոշակի գործողություն կատարելուց, իսկ պարտատերին իրավունք ունի պարտապանից պահանջել կատարելու իր պարտականությունը: 2. Պարտավորությունները ծագում են պայմանագրից, վնաս պատճառելու հետևանքով և սույն օրենսգրքում նշված այլ հիմքերից: Նույն օրենսգրքի 347 հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ Պարտավորությունները պետք է կատարվեն պատշաճ՝ պարտավորության պայմաններին, օրենքին և այլ իրավական ակտերի պահանջներին համապատասխան, իսկ նման պայմանների ու պահանջների բացակայության դեպքում՝ գործարար շրջանառության սովորույթներին կամ սովորաբար ներկայացվող այլ պահանջներին համապատասխան: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ անձը, ում իրավունքը խախտվել է, կարող է պահանջել իրեն պատճառված վնասների լրիվ հատուցում, եթե վնասների հատուցման ավելի պակաս չափ նախատեսված չէ օրենքով կամ պայմանագրով: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ վնասներ են իրավունքը խախտված անձի ծախսերը, որ նա կատարել է կամ պետք է կատարի խախտված իրավունքը վերականգնելու համար, նրա գույքի կորուստը կամ վնասվածքը (իրական վնաս), չստացված եկամուտները, որոնք այդ անձը կստանար քաղաքացիական շրջանառության սովորական պայմաններում, եթե նրա իրավունքը չխախտվեր (բաց թողնված օգուտ), ինչպես նաև ոչ նյութական վնասը: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1058-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ քաղաքացու անձին կամ գույքին, ինչպես նաև իրավաբանական անձի գույքին պատճառված վնասը լրիվ ծավալով ենթակա է հատուցման այն պատճառած անձի կողմից: Վնասի հատուցման պարտականությունն օրենքով կարող է դրվել վնաս չպատճառած անձի վրա: Վնաս պատճառած անձն ազատվում է այն հատուցելուց, եթե ապացուցում է, որ վնասն իր մեղքով չի պատճառվել: (...) Ստեղծված իրավիճակում պարտասխանող կազմակերպությունն իր ոչ իրավաչափ գործունեության արդյունքում հայցվորին պատճառել է գույքային վնաս՝ այն է 1039 արկղ յուրաքանչյուր արկղում 10 կգ հավի շարված թևիկների ընդհանուր քաշը 10390 կգ ենթակա է ոչնչացման, ապրանքի շուկայական արժեքը կազմում է 10 միլիոն 390 հազար ՀՀ դրամ և այն ենթակա է պարտասխանողի կողմից փոխհատուցման» (հատոր 1-ին գ.թ. 53-59).

2) «Դավմակ» ՍՊԸ-ն 29.11.2021 թվականին վերաքննիչ բողոք է ներկայացրել և որպես բողոքի հիմք ու հիմնավորում նշել է. «Դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 828-րդ հոդվածը՝ չկիրառելով նշված հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ պարբերությունը (. . .) այն պարագայում, երբ պատճառված վնասը առաջացել է պահատվության հարաբերությունների շրջանակներում, և եթե կոնկրետ տվյալ պահատվության հարաբերություններում պահառուն, որպես իր մասնագիտական գործունեության նպատակներից մեկը՝ պահատվություն իրականացնող առևտրային կամ ոչ առևտրային կազմակերպություն է (արհեստավարժ պահառու), ապա կիրառելի չեն կարող համարվել վնասի հատուցման շրջանակներում կիրառելի ընդհանուր նորմերը և կարգավորումները

հիմք ընդունելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 828-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ պարբերությունը: Նշված իրավիճակում, գտնում ենք, տեղի է ունենում նաև ապացուցման պարտականության բաշխման ընդհանուր նորմերի փոփոխություն և պահառուն կարող է ազարվել փաստացի առկա վնասի փոխհատուցման պարտականությունից միայն այն պարագայում, եթե վերջինիս կողմից ապացուցվի, որ համապատասխան գույքի վնասման պարճառ է հանդիսացել անհաղթահարելի ուժը, գույքի այնպիսի հատկությունը, որի, մասին պահառուն չգիտեր և չէր կարող իմանալ, կամ պահապուրի դիտարկումները կամ կոպիտ անզգուշությունը: Վկայակոչված իրավանորմերի, կատարված իրավական վերլուծության համարեքստում անդրադառնալով սույն քաղաքացիական գործի փաստերին՝ գտնում ենք, որ սույն գործով Պատասխանողը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի իմաստով հանդիսանում է արհեստավարժ պահառու: (...) Նշված հանգամանքներից պարզ է դառնում, որ Պատասխանողը ակնհայտորեն մասնագիտական գործունեության նպատակներից մեկը որպես իր պահապուրություն իրականացնող կազմակերպություն է, հետևաբար՝ արհեստավարժ պահառու, ինչի պարագայում ակնհայտորեն կիրառելի է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 828-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ պարբերությունը, որի պարագայում Հայցվորին պարճառված վնասի փոխհատուցման բացառումը հիմնավորելու համար Պատասխանողի կողմից պետք է ներկայացվեին ապացույցներ առ այն, որ Հայցվորին պատկանող և Պատասխանողին պահապուրության հանձնված թռչնամսի փչացումը պայմանավորված է եղել անհաղթահարելի ուժի ազդեցությամբ, թռչնամսի այնպիսի հատկություններով, որոնց մասին Պատասխանողը չգիտեր և չէր կարող իմանալ, կամ Հայցվորի դիտարկությամբ կամ կոպիտ անզգուշությամբ: Պատասխանողի կողմից գործի քննության շրջանակներում չի ապացուցվել վկայակոչված հանգամանքներից որևէ մեկի առկայությունը: Գտնում ենք, որ նյութական իրավունքի նորմի նշված խախտումը հանգեցրել է սույն գործի սխալ լուծման, քանի որ այն պարագայում, եթե Դատարանի կողմից կիրառվեր ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 828-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ պարբերությունը, Դատարանը չէր հանգի եզրակացության, որ Հայցվորի կողմից ներկայացված սկզբնական հայցը ենթակա է մերժման այն պարճառաբանությամբ, որ Հայցվորի կողմից չի ապացուցվել առկա վնասի և ոչ իրավաչափ գործողությունների միջև Պատասխանողի պարճառահետևանքային կապը, քանի որ նշված իրավանորմի կիրառման դեպքում վնասի փոխհատուցման հարաբերություններում ապացուցման պարտականությունը, և, առհասարակ, ապացուցման ենթակա հանգամանքների շրջանակը ենթակա է փոփոխության, (...)» (հատոր 4-րդ, գ. թ. 2-22):

4. Հատուկ կարծիքի հիմնավորումները՝

Սահմանադրության 61-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունք:

Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի անկախ և անաչառ դատարանի կողմից իր գործի արդարացի, հրապարակային և ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք:

Սահմանադրության 172-րդ հոդվածի համաձայն՝ վերաքննիչ դատարաններն առաջին ատյանի դատարանների դատական ակտերն օրենքով սահմանված լիազորությունների շրջանակներում վերանայող դատական ատյան են:

«ՀՀ դատական օրենսգիրք» ՀՀ սահմանադրական օրենքի 27-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վերաքննիչ դատարանն օրենքով սահմանված լիազորությունների սահմաններում վերանայում է առաջին ատյանի դատարանների՝ բողոքարկման ենթակա դատական ակտերը: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ վերաքննիչ դատարանում գործերի քննության կարգը, ինչպես նաև վերաքննության սահմանները սահմանվում են օրենքով:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նախկինում կայացրած որոշումներից մեկով արձանագրել է, որ հայցի առարկան այն նյութափրավական պահանջն է, որը հայցվորը ներկայացնում է պատասխանողի դեմ, և որի վերաբերյալ դատարանը որոշում է կայացնում: Ընդ որում, հայցի առարկայից պետք է տարբերել հայցի օբյեկտը, այսինքն՝ այն առարկան, որին ուղղված է հայցի առարկայի բովանդակությունը կազմող պահանջը: Հայցի փաստական հիմքն այն հանգամանքներն են, որոնց հետ նյութական իրավունքի նորմը կապում է իրավահարաբերությունների առաջացումը, փոփոխումը կամ դադարումը: Հայցի փաստական հիմքն ըստ էության իրավաբանական փաստերն են, հանգամանքները, որոնք հիմք են հանդիսացել հայցվորի պահանջի համար:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է նաև, որ հայցի փաստական հիմքից բացի հայցի տարրերի մեջ ներառվում է նաև հայցի իրավական հիմքը, որն այն իրավական նորմերն են, որոնք կարգավորում են վիճելի իրավահարաբերությունը: Չնայած ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը հայցվորից չի պահանջում հայցադիմումում նշել այն իրավական նորմերը, որոնց վրա հիմնվում է հայցապահանջը, այնուամենայնիվ, հայցվորը բացի փաստական հանգամանքներից կարող է հայցադիմումում նշել այն իրավական նորմերը, որոնց հիման վրա կողմերի միջև ծագել են համապատասխան իրավահարաբերություններ, և որը վերջինիս հիմք է տալիս առկա փաստական հանգամանքների հետ միասին ներկայացնել համապատասխան պահանջ (*տե՛ս Վիգեն Ուրուշանյանն ընդդեմ Սուրիկ Սեդրակյանի, և Սուրիկ Սեդրակյանն ընդդեմ Վիգեն Ուրուշանյանի թիվ ԵՇԴ/0473/02/10 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 27.05.2011 թվականի որոշումը*):

ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է նաև, որ ՀՀ օրենսդրությունը հայցի հիմքը և առարկան փոխելու լիազորությունը վերապահում է միայն հայցվորին, և տվյալ դեպքում դատարանն ուղղակի հայցվորի համապատասխան միջնորդության առկայության դեպքում կարող է որոշում կայացնել բավարարելու կամ մերժելու հայցվորի՝ հայցի հիմքը կամ առարկան փոխելու վերաբերյալ միջնորդությունը, սակայն սեփական նախաձեռնությամբ վերոնշյալ գործողությունները կատարելու լիազորություն դատարանը չունի: Բոլոր դեպքերում, եթե հայցի հիմքում ներառված են փաստական և իրավական հիմքերը, դատարանը գործով ապացուցման առարկան որոշում է հայցվորի վկայակոչած և ենթադրյալ կիրառման ենթակա նյութական իրավունքի նորմի և փաստական հանգամանքների համադրության հիման վրա: Հակառակ դեպքում, երբ դատարանը փոխում է հայցվորի

վկայակոչած և ենթադրաբար կիրառման ենթակա նորմերը, դուրս է գալիս հայցի իրավական հիմքի շրջանակից (տե՛ս *Էդմոնդ Ասատրյանը և Կարինե Բաղդասյանն ընդդեմ «Հայաստանի էլեկտրական ցանցեր» ՓԲԸ-ի թիվ ԵԿԴ/2924/02/11 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 04.10.2013 թվականի որոշումը*):

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 379-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը վերանայում է վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում, բացառությամբ նույն օրենսգրքի 365-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված դեպքերի:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը մեկ այլ գործով կայացված որոշմամբ նշել է, որ յուրաքանչյուր գործով ներկայացված հայցապահանջի շրջանակը ոչ միայն էական նշանակություն ունի առաջին ատյանի դատարանում գործի ըստ էության քննության և լուծման համար, այլև՝ կարևորվում է դատական ակտերի վերանայման փուլերում: Մասնավորապես՝ վերաքննիչ դատարանի գործունեությունն ուղղված է վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում առաջին ատյանի դատական ակտը վերանայելուն, որը ներառում է ստորադաս դատարանի գործողությունները (անգործությունը) ստուգելը (տե՛ս *Գևորգ Ալեքյանն ընդդեմ Վերգուշ, Արայիկ Բոզանյանների, Ջուլիետա Հովհաննիսյանի թիվ ԵԱԴԴ/0976/02/08 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 26.12.2014 թվականի որոշումը*):

ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր մեկ այլ որոշմամբ արձանագրել է, որ դատական ակտը վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում քննելը մրցակցության սկզբունքի դրսևորում է քաղաքացիական դատավարությունում: Վերաքննիչ դատարանը կաշկանդված է բողոքաբերի կողմից մատնանշված բողոքի հիմքերով և հիմնավորումներով և չի կարող քննության առարկա դարձնել դատարանի թույլ տված նյութական կամ դատավարական իրավունքի այնպիսի խախտումներ, որոնք չեն ներկայացվել վերաքննիչ բողոքում (տե՛ս *«Հ.Վ.Ս. Միլի Ֆուր» ՍՊԸ-ն ընդդեմ «Երևան Ջուր» ՓԲԸ-ի թիվ ԵԿԴ/0219/02/15 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 26.12.2018 թվականի որոշումը*):

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նախկինում կայացրած որոշմամբ արձանագրել է, որ վերաքննության սահմանների վերաբերյալ ընդհանուր կանոններին զուգահեռ օրենսդիրը նախատեսել է նաև որոշ բացառություններ: Այսպես.

«1. ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 379-րդ հոդվածի 2-րդ մասի և 365-րդ հոդվածի 2-րդ մասի կարգավորումները հիմք ընդունելով՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն դեպքում, երբ վերաքննիչ բողոքում առկա է 365-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված հիմքերից որևէ մեկը, որի հիման վրա վերաքննիչ դատարանը բեկանում է բողոքարկվող դատական ակտը (բացառությամբ նույն հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված հիմքերի), վերաքննիչ դատարանը չի առաջնորդվում ընդհանուր կանոնով և վերաքննիչ բողոքի բոլոր հիմքերը չի քննում, այլ անդրադառնում է միայն վերաքննիչ բողոքում տեղ գտած՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 365-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված համապատասխան հիմքին, որի հիման վրա բեկանել է դատական ակտը: (...) նման դեպքերում վերաքննիչ դատարանի կողմից վերաքննիչ բողոքի բոլոր հիմքերին անդրադառնալու ընդհանուր կանոնն այլևս չի գործում:

2. (...) [Օ]րենսդրի կողմից նախատեսվել է մեկ այլ բացառություն ևս, որը բխում է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 365-րդ հոդվածի 3-րդ և 379-րդ հոդվածի 1-ին մասերի կարգավորումներից: Մասնավորապես՝ եթե առկա են ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 365-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ, 4-րդ, 5-րդ, 7-րդ, 9-րդ և 11-րդ կետերով սահմանված՝ դատական ակտի անվերապահ բեկանման հիմքերը, ապա վերաքննիչ դատարանը կաշկանդված չէ վերաքննիչ բողոքի հիմքերով և հիմնավորումներով: Այսինքն՝ անդրադառնալով միայն ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 365-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված հիմքին, որի հիման վրա բեկանում է դատական ակտը, վերաքննիչ դատարանը մյուս հիմքերին այլևս չի անդրադառնում: (...) վկայակոչված կարգավորման ուժով վերաքննիչ դատարանը ոչ միայն չի անդրադառնում վերաքննիչ բողոքի մյուս հիմքերին և հիմնավորումներին, այլև չի սահմանափակվում բողոքի հիմքերով և հիմնավորումներով, և անկախ այն բանից՝ բողոքում տեղ է գտել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 365-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված հիմքերից որևէ մեկը, թե՛ ոչ, վերաքննիչ դատարանը բեկանում է բողոքարկվող դատական ակտը:

3. (...) [Վ]երաքննիչ դատարանի կողմից բողոքի բոլոր հիմքերին անդրադառնալու կանոնից բացառություն է նաև այն դեպքը, երբ բողոք բերած անձը բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ իր դիրքորոշումը չի հայտնել առաջին ատյանի դատարանում՝ միաժամանակ զրկված չլինելով նման դիրքորոշում հայտնելու հնարավորությունից: Ուստի, (...) նման իրավիճակում վերաքննիչ դատարանը ոչ թե իրավասու է չանդրադառնալու, այլ պարտավոր է չանդրադառնալ վերաքննիչ բողոքի այնպիսի հիմքերի, ի հիմնավորումն որոնց բողոք բերած անձը հայտնում է այնպիսի դիրքորոշում, որը կարող էր հայտնել, սակայն չի հայտնել առաջին ատյանի դատարանում:

(...) [Ե]թե առկա չեն ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված որոշ բացառություններ, ապա ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ վերաքննիչ դատարանը կաշկանդված է բողոքաբերի կողմից մատնանշված բողոքի հիմքերով և հիմնավորումներով և չի կարող քննության առարկա դարձնել դատարանի թույլ տված նյութական կամ դատավարական իրավունքի այնպիսի խախտումներ, որոնք չեն ներկայացվել վերաքննիչ բողոքում» *(տե՛ս, Վարդանուշ Բեժանյան, Շալիկո, Նառա և Նոնա Պարանյաններն ընդդեմ Վաչագան Հակոբյանի թիվ ԼԴ1/0188/02/16 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 05.05.2020 թվականի որոշումը):*

Վերոշարադրյալի լույսի ներքո հարկ են համարում արձանագրել, որ ելնելով քաղաքացիական դատավարությունում գործող տնօրինչականության և մրցակցության սկզբունքներից՝ հայցադիմում ներկայացնելիս անձն ազատ է դրանում նշելու կամ չնշելու հայցի իրավական հիմքը: Բոլոր այն դեպքերում, երբ հայցադիմումը չի պարունակում որևէ նշում հայցի իրավական հիմքի վերաբերյալ, դատարանն ազատ է ամբողջությամբ որոշելու կիրառման ենթակա իրավական նորմերի շրջանակը: Իսկ հակառակ դեպքում, երբ անձն օգտվում է տնօրինչականության սկզբունքից և հստակ նշում է հայցի իրավական հիմքը, դատարանը կաշկանդված է գործը քննել անձի վկայակոչած իրավական հիմքի շրջանակներում:

Այսպիսով, վերահաստատելով նաև նախկինում արտահայտած իրավական դիրքորոշումները, գտնում եմ, որ վերաքննիչ բողոքը քննելիս Վերաքննիչ դատարանը սահմանափակված է ներկայացված բողոքի հիմքերով և հիմնավորումներով ու իրավասու չէ արձանագրել այնպիսի խախտման առկայությունը, որը դուրս է և՛ հայցի իրավական հիմքի, և՛ վերաքննիչ բողոքի հիմքերի ու հիմնավորումների շրջանակից:

Սույն գործով «Դավմակ» ՍՊԸ-ն դիմել է դատարան և պահանջել է Ընկերությունից հոգուտ իրեն բռնագանձել 10.390.000 ՀՀ դրամ, որպես պատճառված վնասի հատուցման գումար:

Դատարանը մերժել է սկզբնական հայցը՝ պատճառաբանելով, որ սննդամթերքի ծագման փաստաթղթերում առկա են ակնհայտ հակասություններ, քանի որ որոշ փաստաթղթերում ապրանքի արտադրող նշված է «Կուբան Իմպորտ» ՍՊԸ-ն, իսկ պիտակում նշված է «Ինտեր Կորուս»: Ավելին, սննդամթերքի արտադրության ժամկետի միակ նշումը կատարված է ներկայացված պիտակում «15.06.2018 թվական», սակայն «Ինտեր Կորուս» ընկերությունը որպես նման ապրանք արտադրող ընկերություն հերքել է պիտակն իրեն պատկանելու հանգամանքը: Դատարանը խնդրահարույց է համարել նաև պահպանության հանձնված ապրանքի իդենտիֆիկացման հարցը, քանի որ ապրանքն արտադրվել է 15.06.2018 թվականին, բեռնվել է 20.06.2018 թվականին, այնինչ ըստ հայցվորի այն հանձնվել է պահպանության 15.06.2018 թվականին: Ակնհայտ է, որ պահպանության հանձնված ապրանքի ու օգտագործման համար ոչ պիտանի ապրանքների իդենտիֆիկացիա հնարավոր չէ իրականացնել: Բացի այդ, առանց սննդամթերքի արտադրության, արտադրող կազմակերպության վերաբերյալ պատշաճ փաստաթղթերի հնարավոր չէ հաստատել պատասխանողի ոչ իրավաչափ գործողությունների և վնասի միջև պատճառահետևանքային կապը: Դատարանը գտել է նաև, որ սննդամթերքի արտադրության ժամկետի վերաբերյալ փաստաթուղթը թույլատրելի ապացույց չէ, քանի որ այն տրամադրելու իրավասությունը պատկանում է արտադրող կազմակերպությանը, որն էլ հերքել է պիտակներն իրեն պատկանելու փաստը: Նման պայմաններում, դատարանը չէր կարող պարզել, որ պատասխանողին պահպանության է հանձնվել պատշաճ ուղեկցող փաստաթղթեր ունեցող ապրանք, որը գտնվել է պիտանիության ժամկետում և համապատասխանել է նման ապրանքներին ներկայացվող պահանջներին: Պատճառահետևանքային կապի բացակայության պայմաններում հայցվորը չի կարող օգտվել վնասի հատուցման իրավունքից:

Վերաքննիչ դատարանը 25.03.2022 թվականի որոշմամբ բավարարել է «Դավմակ» ՍՊԸ-ի վերաքննիչ բողոքն այն պատճառաբանությամբ, որ. *«[Պ]այմանավորված սույն իրավահարաբերությունների առանձնահատկություններով, Դատարանը պարտավոր էր նախ և առաջ պարզելու, արդյոք պատասխանող ընկերությունը արհեստավարժ պահառու է, թե՛ ոչ, որից հետո սահմաններ դրանից բխող ապացուցման ենթակա փաստերի շրջանակը և բաշխեր ապացուցման բեռը, քանի որ այդ հանգամանքի պարզումը միայն կապահովեր գործի բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննությունը: Մինչդեռ, Դատարանը, առանց վերոնշյալ հանգամանքի պարզման, կիրառելի է համարել վնասի հատուցման ընդհանուր կանոնները, դրանով թույլ տալով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 828 հոդվածի խախտում,*

քանի որ հենց նշված հանգամանքով պայմանավորված օրենսդիրը սահմանել է ապացուցման ենթակա հանգամանքների տարբերվող շրջանակ:

Դատարանը իրավահարաբերության նկատմամբ կիրառելի է համարել վնասի հատուցման ընդհանուր կանոնները այն դեպքում, երբ կողմերի միջև անվիճելիորեն առկա են պահարկության իրավահարաբերություններ, իսկ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 828 հոդվածը պահառուի պարասխանարկության համար սահմանել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 417 հոդվածով նախատեսված հիմքերը, որոնք վերաբերում են պարտավորությունները չկատարելուն կամ ոչ պարզաճ կատարելուն: Այդուհանդերձ, նույնիսկ վնասի հատուցման ընդհանուր կանոնների տիրույթում գնահատելով Դատարանի հետևությունների իրավաչափությունը, Վերաքննիչ դատարանը գտնում է, որ Դատարանը չէր կարող անտեսել պահարկության իրավահարաբերություններում գույքն ի պահ ընդունելիս դրա պարզաճ վիճակում գտնվելու կանխավարկածի գործոնը, քանի որ պահառուն ի պահ ընդունված գույքը պահպանված վիճակում պահպարտին վերադարձնելու օրենքով նախատեսված պարտականություն է կրում /ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 813, 818 հոդվածներ/»:

Վերոգրյալ իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո, գնահատելով Վերաքննիչ դատարանի եզրահանգումների հիմնավորվածությունը՝ հարկ եմ համարում արձանագրել հետևյալը.

Ի սկզբանե դիմելով դատարան «Դավմակ» ՍՊԸ-ն որպես հայցի հիմք վկայակոչել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 345-րդ հոդվածով սահմանված պարտավորական հարաբերությունները կարգավորող նորմերը, և պահանջել է պարտավորական հարաբերություններից ծագած վնասի հատուցում: Դատարանի կողմից գործի քննությունն իրականացվել է նշված իրավական հիմքի սահմաններում, այն է՝ Դատարանը վերարտադրելով վնասի ինստիտուտի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից արտահայտած իրավական դիրքորոշումները, և նշված դիրքորոշումները համադրելով գործում առկա փաստերի և հայցադիմումում ներկայացված իրավական հիմքերի հետ, հայցը մերժել է:

Բողոք ներկայացնելով Վերաքննիչ դատարան՝ «Դավմակ» ՍՊԸ-ն պահանջել է բեկանել Դատարանի վճիռը, բողոքի հիմքում դրել այն հանգամանքը, որ Դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 828-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ պարբերությունը: Որպես վերաքննիչ բողոքի հիմնավորում «Դավմակ» ՍՊԸ-ն նշել է, որ Ընկերությունը որպես մասնագիտական գործունեություն իրականացնում է պահատվություն, հետևաբար՝ արհեստավարժ պահառու է, ինչի պարագայում ակնհայտորեն կիրառելի է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 828-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ պարբերությունը, որի պարագայում հայցվորին պատճառված վնասի փոխհատուցման բացառումը հիմնավորելու համար պատասխանողի կողմից պետք է ներկայացվեր ապացույցներ առ այն, որ հայցվորին պատկանող և պատասխանողին պահատվության հանձնված թռչնամսի փչացումը պայմանավորված է եղել անհաղթահարելի ուժի ազդեցությամբ, թռչնամսի այնպիսի հատկություններով, որոնց մասին պատասխանողը չգիտեր և չէր կարող իմանալ, կամ հայցվորի դիտավորությամբ կամ կոպիտ անզգուշությամբ:

Վերաքննիչ դատարանն իր որոշմամբ արձանագրել է, որ Ընկերության կողմից՝ որպես արհեստավարժ պահառու գործելու և դրա հետևանքով ապացուցման շրջանակի փոփոխման մասով, ներկայացված բողոքը հիմնավոր է, և գտել է, որ Դատարանը գործի քննության ընթացքն ապահովելու համար պետք է գործի բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննություն իրականացնել, հաշվի առնելով նաև վիճելի իրավահարաբերությունը կարգավորող նորմերի առանձնահատկությունները:

Այսպես, հարկ եմ համարում ևս մեկ անգամ արձանագրել, որ օրենսդիրը ոչ լրիվ վերաքննության պարագայում սահմանել է, որ Վերաքննիչ դատարանն անդրադառնում է վերաքննիչ բողոքի հիմքին և դրա հիմնավորումներին, եթե բողոք բերած անձը տվյալ հարցի վերաբերյալ իր դիրքորոշումը հայտնել է առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ: Բացառություն է այն դեպքը, երբ բողոք բերող անձը զրկված է եղել այդ հարցի վերաբերյալ առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ իր դիրքորոշումը հայտնելու հնարավորությունից:

Այսինքն, Վերաքննիչ դատարանը չպետք է անդրադառնա վերաքննիչ բողոքի այն հիմքերին և հիմնավորումներին, որոնց վերաբերյալ բողոք բերած անձն իր դիրքորոշումը չի հայտնել առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ: Ընդ որում, օրենսդիրը նշված ընդհանուր կանոնից նախատեսում է բացառություն, այն է՝ վերաքննիչ դատարանը պարտավոր է անդրադառնալ նաև վերաքննիչ բողոքի այն հիմքերին և հիմնավորումներին, որոնց վերաբերյալ բողոք բերած անձն առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ չի հայտնել իր դիրքորոշումը միայն այն պարագայում, երբ բողոք բերող անձը զրկված է եղել այդ հարցի վերաբերյալ առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ իր դիրքորոշումը հայտնելու հնարավորությունից:

Նշվածի համատեքստում, անհրաժեշտ է արձանագրել, որ եթե բողոքաբերը վերաքննիչ բողոքում նշել է այնպիսի հիմքեր և հիմնավորումներ, որոնց վերաբերյալ ստորադաս դատարանում գործի քննության ժամանակ չի հայտնել իր դիրքորոշումը, ապա վերջինս պետք է հիմնավորի, թե ինչպես է զրկված եղել այդ հարցի վերաբերյալ ստորադաս դատարանում գործի քննության ժամանակ իր դիրքորոշումը հայտնելու հնարավորությունից: Հակառակ դեպքում Վերաքննիչ դատարանն իրավունք չունի անդրադառնալու բողոքում նշված հիմքերին և հիմնավորումներին:

Նման պայմաններում փաստում եմ, որ Վերաքննիչ դատարանը տվյալ դեպքում պարտավոր էր հաշվի առնել իրավահարաբերության փաստական կազմի և կիրառելի իրավունքի վերաբերյալ կողմերի արտահայտած դիրքորոշումներն ստորադաս դատարանում, իսկ այն պարագայում երբ Դատարանում հայցվորի կողմից որպես հայցի փաստական և իրավական հիմք նշվել է վնասի հատուցման ինստիտուտը պարտավորական իրավահարաբերությունների համատեքստում, իսկ վերաքննիչ բողոքով քննարկման հարց է դարձվել պահատվությունը և նշված իրավահարաբերության առանձնահատկությունները, Վերաքննիչ դատարանը չէր կարող դուրս գալ հայցի հիմքի և հիմնավորումների շրջանակից և քննարկել այնպիսի իրավակարգավորումների կիրառման հարցը, որոնց վերաբերյալ Դատարանում դատավարության մասնակիցները դիրքորոշում չեն հայտնել, իսկ դատարանն էլ կիրառման ենթակա այդպիսի նորմեր չի որոշել:

Սույն պարագայում Ընկերությունը՝ որպես արհեստավարժ պահառու հանդիսանալու հանգամանքի վերաբերյալ դիրքորոշում, հայցվորի կողմից առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ չի վկայակոչվել, հետևաբար Դատարանն այդ փաստական հանգամանքին չի անդրադարձել և չէր էլ կարող անդրադառնալ գործով ապացուցման բեռը բաշխելիս, քանի որ նման որոշումը դատարանը կայացնում է հիմք ընդունելով կողմերի ներկայացրած ապացույցները և դիրքորոշումները, ուստի Վերաքննիչ դատարանն իրավունք չունի հիմք ընդունել բողոքում նշված հայցի իրավական հիմքի վերաբերյալ այն հիմնավորումները, որոնք չէին ներկայացվել առաջին ատյանում:

Այսպիսով գտնում եմ, որ վճռաբեկ բողոքի առաջին հիմքի առկայությունը բավարար է՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 390-րդ հոդվածի 2-րդ մասի ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար:

Հետևաբար անհրաժեշտ էր վճռաբեկ բողոքը բավարարել, բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 25.03.2022 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարանի 01.09.2021 թվականի վճռին:

Դատավոր՝

ԷԴ. ՍԵԴՐԱԿՅԱՆ